

Laia CLIMENT

Maria-Mercè Marçal, veus entre onades

València: Tres i Quatre, 2013, 188 p.

Fina LLORCA

En nom de la Mare. Maria-Mercè Marçal reescriu la Passió

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Textos i Estudis de Cultura Catalana» 188), 2013, 129 p.

«Curiosament, en grec, el mot per dir trasllat, mudança, és “metàfora”. Un caprici lingüístic, potser irònic, lliga el meu primer record a la poesia» (p. 28). Aquesta citació de Maria-Mercè Marçal la dona Ramon Balasch a propòsit de la història d'Antoni Marçal, pare de la poeta, que es va veure obligat a abandonar la finca familiar i a mudar-se amb la dona i les filles a un pis de Barbens quan Marçal era encara ben petita. Balasch explica, també, les desavinences que Antoni Marçal tingué amb el seu germà, i la manera com tot aquest calvari va marcar la poeta ponentina i la visió contradictòria que, posteriorment, tindria de la figura paterna. Tant si ens interessa aquesta història com si no, m'atreveixo a dir que, d'alguna manera, queda justificada si serveix per donar llum a aquesta petita joia que us he citat al començament. Si coincidim, però, a considerar el fet literari des de la seva validesa intrínseca, estarem d'acord també a donar a tot plegat un valor més aviat circumstancial.

El primer dels llibres de què em vull ocupar, *Maria-Mercè Marçal, veus entre onades*, doncs, és més o menys això: un llibret d'entrevistes al voltant de la figura de Marçal que, veritablement, no acaba de tenir prou substància per fer el salt de la circumstancialitat a la documentació profunda sobre una matèria. Probablement, però, això és així perquè tampoc l'autora no s'ho ha plantejat d'una manera diferent. A la introducció, de fet, ja ens ho adverteix: «Aquestes entrevistes van ser elaborades al llarg de l'any 2000 per contextualitzar la recerca de la meua tesi doctoral sobre la poeta d'Ivars d'Urgell. Després de més de deu anys entre la pols virtual, algunes persones m'han animat a treure a la llum les converses que tant em van servir per comprendre aquell primer període d'activitats marçalianes» (p. 9).

Es tracta, per tant, d'un total de nou entrevistes (descontextualitzades de la investigació general dins de la qual adquireixen sentit, d'on en deriva el caràcter en ocasions anecdòtic), organitzades temàticament en tres parts: «Els llibres del Mall i la seva gent» (amb les intervencions de Ramon Balasch, Xavier Bru de Sala i Miquel de Palol), «A l'entorn del PSAN» (amb Maria Conca, Adela Costa i Teresa Alabèrnia) i «A l'entorn de la creació dels vuitanta» (amb una entrevista conjunta amb Vicent Alonso i Anna Montero, i dues darreres amb Vicent Salvador i Cinta Massip). Tot plegat, clos amb la cirereta del pastís: la reproducció facsímil del poemari *Les flors del Mall*, inèdit fins ara i escrit probablement per integrants del Grup de Girona, sota el pseudònim de Carles Bau de l'Aire, per escarnir alguns poetes del Grup del Mall (inclosa Marçal i alguns dels entrevistats en aquest llibre).

Aquest poemari, segons Laia Climent, és inclòs com a «exemple molt significatiu de què és la literatura viva amb les vicissituds dels escriptors d'un determinat període» (p. 20). Segui com sigui, *Les flors del Mall* és el colofó d'un conjunt de testimonis amb els quals l'autora d'aquest volumet vol donar una visió calidoscòpica dels primers anys de creació de Maria-Mercè Marçal. Vist d'aquesta manera, doncs, *Les flors del Mall* també funciona com a testimoni d'allò que va suposar Marçal en aquells anys per a un cert grup de persones: no és habitual, certament, sentir com a resposta a la divisa marçaliana que «Ai, ai, mareta aimada / si això són dons, redéu, quina putada!» (p. 157), per posar només un exemple.

Amb tot, i mitjançant aquest mosaic de testimonis, es van plantejant una sèrie de qüestions comunes sobre les quals no tots els entrevistats coincideixen. Pel que fa, per exemple, a la causa de la primera escissió dels Llibres del Mall (en què marxaren Bartra, Desclot i Medina per crear la col·lecció «Ausiàs March»), alguns entrevistats posen l'accent en el desacord inicial a l'hora de decidir quins havien de ser els primers autors publicats, mentre que Xavier Bru de Sala sembla dir que tot fou degut a desavinences exclusivament amb Bartra. Qüestió de matisos, segurament. Sí que sobta, però, veure com dues persones (Maria Conca i Adela Costa) que pertanyien al grup de dones del PSAN poden aportar testimonis tan diferents sobre l'actitud masculista dels homes del partit. I sobta, també, l'apreciació particular que fa Conca sobre Maria-Mercè Marçal i el seu gust pel flirteig amb alguns homes del PSAN. Aquesta darrera impressió sobre la poeta contrasta amb l'opinió de bona part dels entrevistats, que consideraven Marçal una dona tímida, introspectiva. Res a veure, tampoc, amb allò que en diu Cinta Massip, segons la qual una de les coses més precieuses que recorda de Marçal és, a banda de la generositat, l'obertura.

Tot plegat, permet d'anar reconstruint el trencaclosques mitjançant històries i testimonis diversos (tal com féu, en un registre totalment diferent, Maria-Mercè Marçal amb *La passió segons Renée Vivien*). Climent ens explica que, per a la transcripció, reelaboració i ordenació de les entrevistes, ha provat de mantenir una «certa vivesa característica de l'oralitat» (p. 9), però tal volta més valdria que no hagués estat del tot així. Forçant i sotmetent una mica més els textos, s'haurien pogut evitar algunes repeticions (tant lèxiques com de contingut) i no s'hauria compromès la cohesió d'algunes intervencions. Sobretot, però, desconcerta l'aparent error de coherència de la darrera entrevista, que confon el lector i el deixa sense saber si Massip conegué o no Maria-Mercè Marçal. Sembla ser, però, que aquest és un error merament tipogràfic: allà on hi ha cursiva («Tu vas conèixer Maria-Mercè Marçal?») p. 121) hi hauria d'haver lletra rodona perquè, de fet, la pregunta la fa Massip. Qui no conegué Marçal, doncs, fou Laia Climent.

A banda d'això, m'agradaria destacar també l'ús que fa Climent de la forma doble «les lectores i els lectors». No insistiré, aquí, en allò que s'ha dit i repetit darrerament. Sí que voldria apuntar, però, una cosa que diu Anna Montero a l'antepenúltima entrevista: «Maria-Mercè Marçal era tractada en primer lloc com a dona i després com a poeta que escrivia bé. Però després de morir-se, ja toca reivindicar-la.

Això no obstant, encara hi ha gent que la veurà com la dona poeta que escriu molt bé» (p. 95), i no pas, senzillament, com a poeta que escriu molt bé.

I és que, veritablement, hi ha certs usos que, malgrat la bona fe, a vegades contribueixen a arrossegar prejudicis més que cap altra cosa. No es pot negar que l'obra de Marçal forma part d'un corrent general, endegat els anys seixanta del segle passat, que somatitzà el procés de creació i de recepció de l'obra d'art i que valorà, entre d'altres, el discurs de l'alteritat: com diu Vicent Salvador, «el Mall era un grup més aviat de la progressia, de les classes subalternes. Eren perifèrics en molts sentits, a vegades també pel que fa a l'orientació eròtica» (p. 110). Però això no vol dir, crec, que haguem de seguir amb la cantarella que redueix tota l'obra de Marçal a la militància feminista i tota la seva recepció a la ginocrítica.

Fer-ho no és del tot il·legítim, ja que és prou sabut que Marçal sempre va mantenir una posició compromesa al respecte (fos des de l'activisme polític, fos des de la literatura), però aquesta mateixa eufòria ens pot acabar portant a fer edicions de *La passió segons Renée Vivien* dins de col·leccions de literatura lèsbica, tal com s'exclama Cinta Massip, que reivindica l'obra marçaliana fora d'aquests circuits tancats que empetteixen o constrenyen la recepció de la seva obra (p. 118). I si encara no ens ho acabem de creure, només cal tornar amunt i recrear-se amb aquella petita joia que us he esmentat: tan circumstancial, sí. I una delícia.

Com reivindica Anna Montero, doncs, cal recordar Maria-Mercè Marçal com a poeta, i «poeta» sense més epítets innecessaris. En aquest sentit, i ja ho he dit més amunt, caldria també parar esment a certs usos (usos lingüístics, concretament) que tenen com a resultat formes poc igualitàries malgrat les bones intencions que s'hi vulguin posar. I és que no és el mateix, com ja ha estat dit, *marcar* que *visibilitzar* o, encara millor, *incloure*. Es bo de tenir-ho aquí present perquè *incloure* és, precisament, el que provà de fer Maria-Mercè Marçal (o almenys així ho valora Fina Llorca en el llibre *En nom de la Mare. Maria-Mercè Marçal reescriu la Passió*) mitjançant una sèrie de poemes que funcionen com a veritables resignificadors de la paraula sagrada.

Estic parlant dels poemes «Pare-Esparver», «Pare, per què no m'abandones?» (de *Desglaç*, 1989), i «La dona de Lot», «Vas dir-me aquest...», «T'he negat...», «Cos meu, què em dius?», «Però cosides...», «Covava l'ou...», «Res no et serà pres», «Morir, potser només» i «Resurrecció» (aplegats al recull pòstum *Raó del cos*, 2000), que Llorca llegeix atentament en l'estudi que ens ocupa. *En nom de la Mare*, doncs, com no podia ser de cap altra manera per a uns poemes *inclusius* en tant que resignificadors, com he dit, de la paraula sagrada, i resignificadors concretament des del lloc del femení.

El fet que Marçal capgiri uns textos per donar visibilitat a una genealogia femenina ignorada no sobta pas, però sí que pot sorprendre, d'entrada, que Marçal ho faci des del llenguatge i la tradició religiosos. És cert que, tal com ens explica Llorca, el cristianisme de base dels primers anys de joventut de Maria-Mercè Marçal es transformà, aviat, en un agnosticisme de rigor, propi dels ambients universitaris, polititzat durant els darrers anys del franquisme. A finals dels anys vuitanta, però, Marçal elabora ni més ni menys que una reescriptura del Parenostre («Pare-Esparver») i, més endavant, una veritable reescriptura de la Passió.

Per a Laia Climent (i tal com reporta Fina Llorca), aquesta aparició de l'element religiós justament durant els darrers anys de vida de la poeta és simptomàtic d'una «necessitat urgent [...] de retrobar-se amb l'espiritualitat religiosa» i d'aferrar-se, doncs, a alguna creença. Llorca, però, no interpreta aquest acostament com un *retro-bament* o *conversió* sinó com una *resignificació* que no s'explica (o no només, almenys) per la por de la mort sinó per una «voluntat decidida de continuar fent simbolització en femení fins i tot –i per què no?– en el territori del sagrat» (p. 12).

Llorca s'allunya, així (i amb molt d'encert), d'una lectura general d'aquests poemes en clau psicològica per oferir-nos una interpretació del tot coherent (i escrupolosament documentada) amb el corpus poètic marçalià. I coherent per tres motius. En primer lloc, si llegim atentament aquests poemes de *Desglac* i *Raó del cos*, veiem que la manera com s'aborda el tema religiós és ben poc ortodoxa. Això es fa palès, per exemple, ja al primer poema tractat en l'estudi, «Pare-Esparver». En aquest poema (que pertany a l'apartat «Daddy», de *Desglac*) Marçal subverteix el plany típic del pare vell que ha perdut fortalesa i autoritat per convertir-lo, alhora, en «un passar comptes amb el poder patriarcal des dels ulls i la vivència de la filla que no és pas un fill», una filla que «es vol col·locar en primera persona més enllà de la definició que el Pare o els Pares li tenen dictada» (p. 39). Certament, la reescriptura que fa Maria-Mercè Marçal d'aquests *master texts* no deixa de ser una reescriptura crítica amb l'androcentrisme que aquests textos perpetuen, que és el mateix androcentrisme que canotitza els textos en una tradició igualment cega a l'experiència femenina.

En segon lloc, si bé l'ús d'un llenguatge directament vinculat a la tradició cristiana fou una novetat en aquests poemes, no ho va ser, en absolut, l'ús del llenguatge religiós, si entenem per llenguatge religiós el llenguatge mític, màgic i sagrat en general. Què és, si no, aquell gust propi ja dels primers poemaris de Marçal per l'esoterisme, l'astrologia, els sabers sobre les plantes i altres menes de llenguatges alternatius? Sembla, per tant, que Marçal, des dels inicis, tingué consciència clara del valor de la funció màgica del llenguatge. «La primera poesia és llenguatge sagrat» (p. 17), de la mateixa manera com les primeres imatges foren venerades més que no pas admirades estèticament. La funció màgica, doncs, dels llenguatges sagrats radica en el poder performatiu, en el «poder d'acció alhora que d'expressió» (p. 18) d'uns codis que Marçal, amb aquests poemes, traslladà del vessant popular al culte gràcies a la incorporació de l'element cristià.

Finalment, i en tercer lloc, si una lectura en clau resignificadora d'aquests textos és coherent amb el corpus poètic marçalià és, sobretot, perquè és fruit d'una necessitat simbolicosocial molt concreta (i molt treballada al llarg de tota l'obra de Maria-Mercè Marçal): la d'instaurar o, més aviat, recuperar una genealogia i un simbòlic femenins. Amb aquests poemes, per tant, es pretén de recuperar «la vida, que s'escola el marge de la simbolització, la paraula, que la ignora i inventa una simbolització sense nexa amb el cos, la vida de les dones» (p. 64). Es pretén, també, recuperar l'autoritat de la Mare enfront d'un Déu Pare usurpador, i es vol, amb tot, recuperar la relació primigènia Mare-Filla així com la possibilitat d'encarnar el cos redemptor de Crist en el cos d'una dona. Altrament, el suplici femení continuarà essent el d'«estar clavada a la creu de la no significació» (p. 64).

Tal com afirma Fina Llorca, «sense significació i inscripció en la cultura l'experiència femenina està condemnada al no-res» (p. 70), i això prou bé que ho devia saber Marçal, com també ho devien saber Simone Weil o María Zambrano, dues de les dones que Llorca presenta com a «companyes de viatge» habituals, malgrat no tenir la certesa que Marçal les hagués llegit, juntament amb d'altres que sí que hauria efectivament llegit (Bachmann, Rich o Muraro) i traduït (Anna Akhmàtova).

El resultat de tot plegat és un considerable desplegament d'intertextualitats, enriquides amb el gran ventall de relacions que es poden establir dins de l'obra de la mateixa Marçal (sia textos publicats sia manuscrits de treball del Fons de Maria-Mercè Marçal), i desenrotllades al llarg d'onze lectures rigoroses, exhaustives, ben travades... que se saben, però, lliures de permetre's certes llicències (pensem en la comparació que fa Llorca a l'epíleg entre l'«estil» d'aquests poemes amb el romànic) per engalanar però sobretot il·luminar, ni que sigui intuïtivament, aquest estudi.

Maria Sevilla

Universitat de Barcelona